

БАҚЫТСЫЗ ЖАМАЛ

Алғысөз

Қолыңыздағы бұл комикс – қазақ әдебиетінің классигі, ұлт зиялысы әрі ағартушы жазушы Міржақып Дулатовның әйгілі «Бақытсыз Жамал» романының желісі бойынша жасалған көркем туынды.

«Бақытсыз Жамал» – қазақ прозасындағы тұңғыш элеуметтік романдардың бірі. Ол әйел теңсіздігі, ескі салттың зардабы, жастар тағдыры мен еркіндікке ұмтылыс сияқты өзекті мәселелерді көтереді. Бұл шығарма тек Жамалдың ғана емес, сол дәуірдегі көптеген қазақ қыздарының мұңы мен арманын бейнелейді.

Комикс форматында біз Жамалдың нәзік болмысын, ішкі арпалысын және әділетсіздікке қарсы күресін көркем тілмен жеткізуді мақсат еттік. Оқырман иллюстрациялар арқылы сол кезеңнің тұрмысын, қоғамдағы қайшылықтарды және кейіпкердің тағдырлы жолын тереңірек сезіне алады. Жамал бейнесі арқылы адамгершілік, теңдік және еркін таңдау құндылықтарының маңызы ашылады.

***Ізгі тілекпен,
Комикс құрастырушысы
Досымхан Нұрсәуле Дәулетханқызы***

Қысқаша мазмұны:

Бұл туындыда қазақ қызы Жамалдың тағдыры арқылы ескі салт-дәстүрдің салдары мен әйел теңсіздігі суреттеледі. Жамал білімге құштар, еркін өмірді аңсағанымен, ата-анасының шешімімен сүймеген адамға тұрмысқа беріледі. Оның бақытқа деген арман-үміті қоғамдағы әділетсіздікке тап болып, қайғылы аяқталады.

Шығарманың идеясы:

- Әйел теңдігі – қоғам дамуының маңызды негізі.
- Еркіндік пен махаббат – әр адамның табиғи құқығы.
- Ескі көзқарас пен надандық адам тағдырын бұзады.

Тақырыбы:

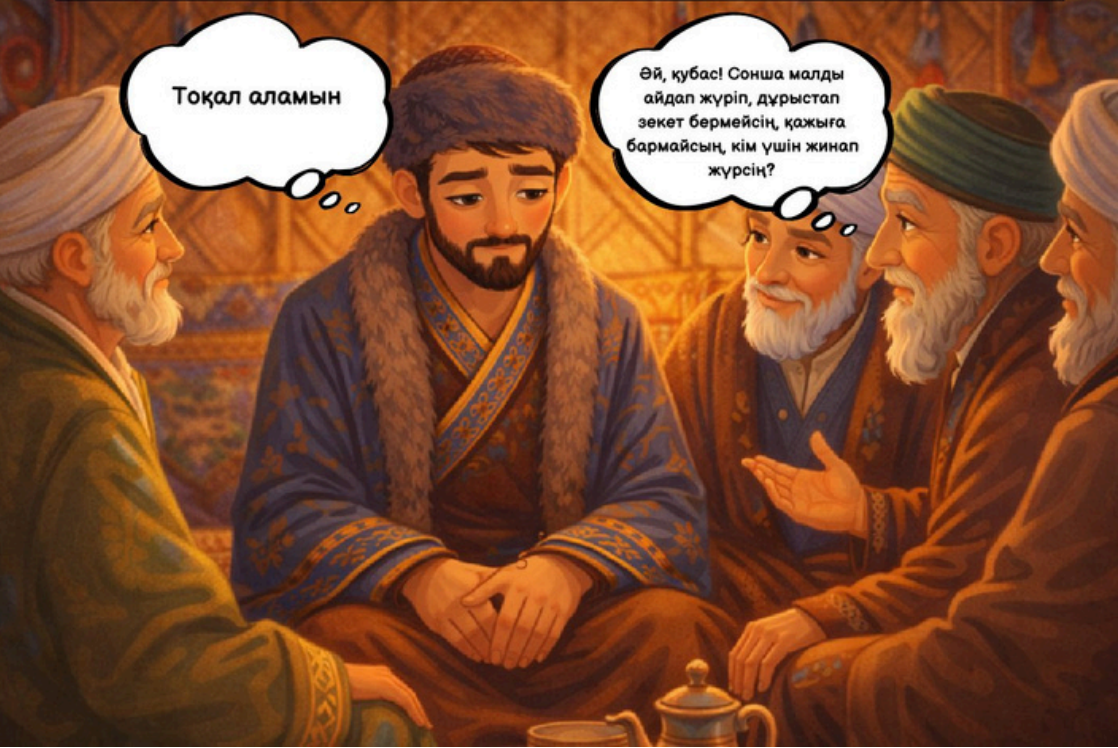
- Қазақ қоғамындағы әйел тағдыры.
- Ескі салт-дәстүрдің ықпалы.
- Жастардың бақыт пен еркіндікке ұмтылысы.

Енді мен болсам қырықтың екеуіне келдім. Қалампыр да биыл отыз үште. Мен енді бөл байладым.

Не қылсаңдар ықтияр. Әуелінде де мен тоқал алма деген жерім жоқ, маған несін айтасыңдар?!

Сәрсенбай еш бір ғылым оқымаған момын, мал баққан кісі еді. Сәрсенбай бағзы уақытта өзі де һәм жаны ашитын жақындарының сөзімен де бала үшін бір тоқал алуды ойласа да, Қалампырдан аса алмай, әне-міне деп жүруші еді.

Тоқал аламын

Әй, қубас! Сонша малды айдап жүріп, дұрыстап зекет бермейсің, қажыға бармайсың, кім үшін жинап жүрсің?

Мұнан кейін көп уақыт өткізбей, Сәрсенбай бір қыз айттырды. Өздеріне қырық шақырым жерде Сайболат деген елде Жарас деген молланың бір ұл, бір қызы бар екен. Молланың қызы Шолпан еді. Шолпанның жасы он төртке жетіп тұрған соң, Сәрсенбай малын түгел беріп, келер жылында алып та қойды.

Шолпан он жеті жасқа келгенде, манағы Сәрсенбайдан топ ішінде сүйінші сұраған қыз бала тауып, Сәрсенбай қырық беске келгенде ғұмырында көрген баласы осы еді.

Жамал – сағынып көрген баланың алды болған соң, ата-анасы қолдан келгенше әлпештеп өсіріп, жасы тоғызға жетті. Жамалды еркек балаша киіндіріп жүрген соң, білмеген кісі қыз деп ойламаушы еді. Қыз деп айтқан адамдарға ашуланып та қалған күндері болды.

Жамал бойжеткен соң молладан сауатын ашты. Жамалдың ғұмырындағы оқуы осы бес айлық қана болып, хат жазарлықтан әрі аспай тоқтады. Мұғалім кеткеннен кейін Жамал һәммән қисса оқитын болып, атасы да тыңдаудан жалықпаушы еді.

Ауыл адамдары неше түрлі тәтті сөздермен құбылып, Сәрсенбайды би болуға азғыра бастады. Сәрсенбай қанша момын адам болса да сөзге бұрылмайтын пәнде бола ма, дәулетке қызықты. Бұл мәжілістер бір мәрте болмай, бірнеше күндер ақылға салынып, ақырында Сәрсенбай билікке таласпақшы болды.

Міне, сайлауға да үш ай қалды. Кеп болса, үш жүзтеңге шығар. Би болып, билікке отыр

Мейлі, өздерің біліңдер

Санақшадан төрт жүз теңге жұмсалып, шарға түскен уақытта Нүрпейіске он тоғыз шар, Сәрсенбайға он төрт шар шығып, біздің жаңа талап босқа қалды. Бұл істің бұлайша сағаты болмауы да - сол елде жұртқа қадірлі және де болыспен құда Байжан деген кісі еді.

Не қылса да
Байжанмен құда
боламын

Байжанның он жеті жастарға келген Жұман дейтін бір таз әм ақылсыз баласы бар еді. Көп ұзамай Байжан Сәрсенбайға «құдай қосса, құда болайық» деп бір кісі жіберді. Бұл хабарды есіткеннен сон, Сәрсенбай үй ішіне ақылдасып көріп еді, үлкен қатыны ұнатып, Жамалдың анасы Шолпан ұнатпады.

Бір айдан соң батасы қырық жетінің малы, екі жүз теңге ақшаға келісіп, Байжан келіп құда түсті. Сүйіп болған құдасын Сәрсенбай китке разы қылып қайтарды.

Екі дүниеде Жамалдың обалы
саған болсын, би болмақ
тұрсын, патша болатын болсаң
да Жамалды неғып сондай
жаманға қиып бермекші
боласың?

Құда болғаннан кейін белгісіз біраз заман өтіп, Жамал он бес жасқа келді. Сұлулық, ақыл, салтанат үшеуі бір-біріне муафиқ келіп, Жамал сол елдің қызының алды болды. Бұл айтылмыш артықшылығының үстіне Жамал сөзге бек ұста болып, өз ойынан шығарып өлең де жазатын болды

Сәрсенбайда бек
көркем бір ақын қыз
бар екен

Келіңдер
айтысайық

Жамал кәмелетке жеткен соң, күйеуінің нашар екенін біліп (қатта бір тойда көрсе де керек), көңіліне күннен күнге уайым, қайғы түсе бастады. Жамалдың бұл қасіреттерін көбейтуге себеп болған Жұманның жамандығынан құрбы арасында күлкі болған істері еді.

Қарағым, сен неге
жүдеусің?

Жай басым ауырады

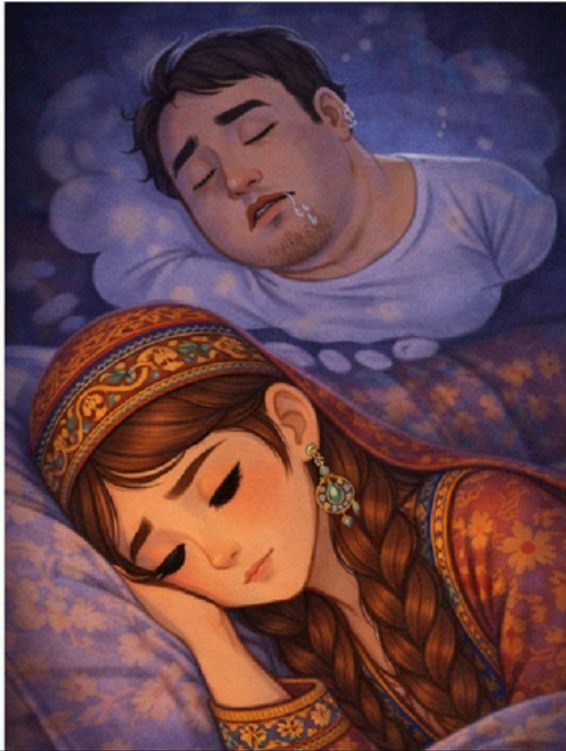
Жамал осындай уайымдарда болып жүргенде, бір күні Байжаннан Сәрсенбайға: «Биыл баламды ұрын жіберемін», - деп сәлем келді. Бұл хабарды естігеннен кейін Жамалдың қайғысы бұрынғыдан үш есе артты деуге лайық болды.

Тым болмаса
көңілімдегі қасіретімнің
оннан бір бөлігі
шықпас па екен

Жамал қанша ішінен қапаланса да, басқа бір кісіге айтуының ебін таба алмай, бір күні қолына қағаз бен қарындаш алып, өз басындағы халіне бір азырақ өлең жазып еді.

Жамалдың мазасыз түндері басталды. Ол ұйықтар алдында өзін атастырған Жұманды ойлап, жүрегі қатты ауыратын

Бұның жазып жүргені немене?

Шешесі Жамалдың бір қағаз жазып отырып, қасына бір хат танитын кісі барса жасыра қойып жүргенін көруші еді. Шолпан азырақ шүбәланып, Жамалға білізбей, оңашада Жамалдың қалталарын ақтарып, онан еш нәрсе шықпаған соң қағаз, кітап салатын сандықшасын қараса, бір кітаптың арасынан өлең шықты.

Құданың құдіреті, әуелде сен тіл алмай, баланы мұнша қайғы-қасіретке салдың, міне, көрмейісің, Жамалжан өзді-өзінен азып, жүдеп кетті.

Осы ит не былшылдап отыр? Құдайдың жазғанынан артық не қыламыз, екінші кісіге береміз десең, Байжан болыстармен қосылып, біздің жанымызды қоя ма?

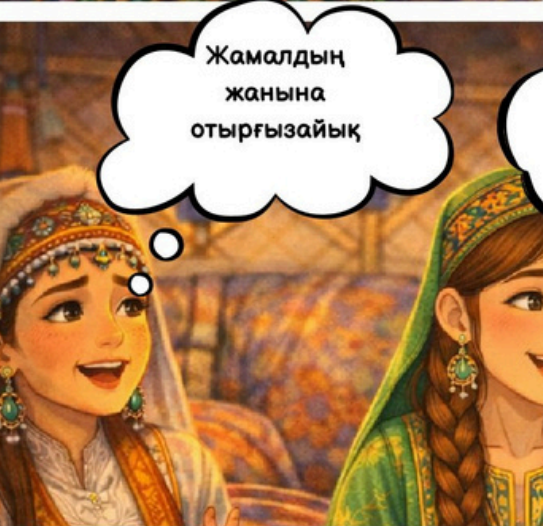

Міне, бір сыпайы
жігіттер келді. Қай
жерге отырғызамыз?

Кеш жарық!

Жамал қанша қайғылы болса да, сырын халыққа білгізбес үшін, һәм жабыққан көңілін көтеру үшін, қыз-бозбала жиналған ойын-тойдан қалмаушы еді. Қыс ортасы болған еді. Бір күні сол елде бір байдың баласы болмай жүріп, жамағаты ұл тапқанға, қыз-бозбала үшін үлкен мәжіліс-шілдехана болды.

Жамалдың
жанына
отырғызайық

Сіз де
сәламатсыз
ба?

Бұл жігіт орта бойлы, қияпатты, бетінде азырақ қорасан дағы бар, жаңа мүрт шығып келе жатқан, сөйлеген сөзі сыпайы, әдепті, киімі ноғайшалау Ғали есімді бір жігіт еді. Ғали бір болыста басқа ауылнайға қараған Дүйсебек деген кісінің баласы еді. Жасынан талапты болып Қызылжар, Троицкідегі медреселерде оқып жүріп және де частный учительден оқып та орысша азырақ сөйлеп, жазарлықтай шамасы бар еді.

Бұл күні Ғалимен Жамал әбден сөйлесіп, әрқайсысы хал-ахуалын біліскен еді. Осылайша Ғали, Жамал дос болып, әрбір лайықты уақыттарда жолығып, сұхбаттасып жүріп, қыс өтіп, жаз да келді.

Бұл жерден бірге
кетейік

Ғәуекел, алла басқа салған соң,
не де болса көтердім, сенімен
ғұмырымша қол ұстасып
жүрсем де арманым болмас

Жұманға барса ғұмырынша қайғы-қасіретте өтетінін ойлап, Ғалимен қашса не түрлі ұят машақаттар болып, ақыры нешік болатынына көзі жетпей, аздағдарып, көзінен моншақ-моншақ жастарды төгіп алды.

Ғали келер жексенбіге ат сайландыра даярлана бастап, Жамалмен бірге қашып кетті.

Шырақтарым, енді алла тағала қайырлы сапарын беріп, мақсаттарыңа жеткізсін, қайда жүрсеңдер де аман жүріңдер.

Ғалидың достарымен ақылдасқанда Жамалды алып барып жатпақшы жері - дуанда өзі бірге саудалас болып несие алып жүрген Фатихолла бай еді.

Әйде, Ғали! Син бір де қорықпа алһамділле, бізнің қораға рұқсатсыз еш бір степной қырқызларың кіре алмас.

Енді бұлар бізді пана тұтып келді ғой, біз де елдігімізді көрсетіп қорғалық, көп болса екі жыл дауласар, онын, ар жағында өздері де шаршар

Ғали, Жамал жолда төрт қонып, Қырық құдықтағы нағашысы Бабас деген кісінің үйіне келіп жатты. Көңілдері орнығып, қорқынышсыз күннің өткенін де білмей жатқанда, елдегілер бұрынғы қалпынша дауласып қағаз үстінен қағаз айдап, бір берекесіз, аяғы үзілмейтін дауға кіріскен еді.

Ғалидың нағашысы да һәм сол елдің жақсы кісілеріде деп жастардың көңілін бұрынғыдан да қуантқан еді. Ғали: «Тұлабойым қызып, сүйектерім сырқыраған секілді болып тұр», - деп тынши алмай, науқасының күштілігі көрініп, төсектен тұрмай жатты. Науқасы күннен күнге ауыртартып, төрт-бес күннің ішінде бек қауіпті секілді көрінді. Әрбір тамыршы дәрігерлерді әкеліп тамыр ұстатып, ұшықтатып-қақтырып көрсе де тәуір болмады.

Жылама, алла сақтар,
жазылармын, қазынасы
кең бір сағатын жіберер

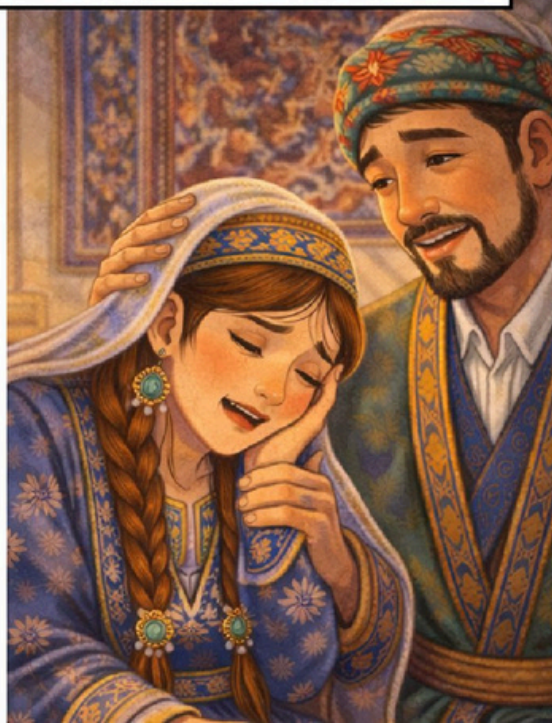
Мен енді қайтемін, сенен
қайтіп қаламын, сенсіз
дүниеде мен не боламын?

Барлығы он үш күн ауырып, бейсенбі күні түс кезінде жаңа гүл шашып келе жатқан бақшадай жанып тұрған жас ғұмыр сөнді. Алла рақмат тілесін... Жұма күні халық көп жиналып, жаназа оқып, Көкен моласы деген зиратқа апарып қойды. Ғали жан тәсілім қылғаннан бері Жамал ессіз болып жатқан еді. Хабаршылар Ғалидың үйіне, Жамалдың үйіне кісі салып естіртті.

Жылама балам,
бақытсыздығыңнан көр,
құдай жазбаған, обалың
бізде секілді.

Жамал үйіне келіп тұрған соң күннен-күнге уайым-қайғысы артып, жаман болып, адам баласыаярлықтай жүдеді. Жұман мырза Жамалды өзі келіп алуды намыс көрген соң, Байжанның қатыны келіп алып кетті. Жұман оған күн бермей боқтап, ұратынды шығарды.

Мені өлтіретін болсаң
біржолға өлтір, әйтпесе өзі
күйіп жүрген жанымды
күйдірме!

Мен бүйтіп жүріп
тіршілік қыла алмайды
екенмін, мұнанда бұл
иттің қолынан өлгенше
басқа жаққа кетіп өлейін

Я, сенің сүйіп болған
байыңның күйігі басылмай
жүр екен ғой, мен сенің
күйігіңді басаыян

Жамалдың бармақшы болып ойлағаны - қаладағы Фатихолла бай еді. Әйтеуір онда жетсем, біреудің самаурынын қайнатып, қызметін қылсам да қор болып, халық көзіне көрінбес едім деп, осылай ойлап жүргенде күн де батып, түн болып, ел де жатты.

Жамалдың бұл ойлағанына қарай осы түні Байжанның ерттеулі аты таң асып тұрған еді. Жылырақ киім киініп, ептеп шығып Жамал әлгі атқа мініп, үлкен жолмен жөнелді

Құтқардың ба, құдай?

Жамал шыққан уақытта азырақ жаяу борасын бар еді. Жамал жиырма шақырым шыққан уақытта боран көтеріліп, жол көрінбей бастады. Бара-бара боран әбден күшейіп, алды-артын орап алды. Қорқыныштың не екенін һәмжән-тән рақатын ұмытқан Жамалдың ойында Ғали ғана болып келе жатқан уақытта аты бір жерге келіп тұрып қалды. Сол уақытта ғана байқаса, ат әлдеқашан жолдан шығып кетіп, бір қалың омбы қарға тоқтаған екен. Атты кейін бұрайын десе, екі қолы қатып қалып, тізгінді ұстауға келмей тоңып һәм күллі денесінің қалтырағанын сезді.

Ғали, Ғали, қиналды
жаным, қайдасың?

Ақырғы тіршілігінің минуты осы болып, бір ояздай елге әңгіме болған сұлу Жамал мақсатына жете алмай, жапан далада, декабрьдің рақымсыз боранды түнінде жан тәсілім қылды...

Сәске кезінде қаладан келе жатқан бес- алты жолаушы әлгі жерге жақындағанда жол үстінде қалтып тұрған бір ертеулі атты көріп, бұрылып келіп шүбаланып, мұның иесі қайда екен деп жан-жаққа аттың ізімен жүріп іздегенде, Жамалдың үстінен түсті.

Бұл кім екен,
неқылған адам
екен

Мұның
қалтасында не
бар екен

Шапанының қалтасына қол салғанда, қарындашпен жазылған бір қағаз шықты. Оқып көрсе бұл Байжанның келіні Жамал екен, бұл қағазға Ғалиды жоқтап һәм басына келген зарын жазған екен. Елден кісі келіп, Жамалды Байжандарға апарып берген соң, ертеңіне бауыры суық қара жерге тапсырды.

Құрметті оқырман!

Қолыңыздағы бұл комикс – қазақ әдебиетінің көрнекті өкілі, ағартушы-жазушы Міржақып Дулатовның әйгілі «Бақытсыз Жамал» романы негізінде дайындалған көркем туынды. Жамалдың тағдырлы өмір жолымен бірге танысып, бұл шығармаға назар аударғаныңыз үшін алғыс білдіреміз.

Туындыда ХХ ғасыр басындағы қазақ қоғамының шынайы көрінісі, әйел теңсіздігі, ескі салт-дәстүрдің зардабы және жастардың еркіндікке ұмтылысы бейнеленеді. Оқырман Жамалдың арманы мен үмітін, ішкі жан күйзелісін терең сезіне алады.

Жамалдың өмір жолы – білімге, махаббатқа және әділетті өмірге деген ұмтылыстың көрінісі. Оның тағдыры арқылы адамгершілік, жауапкершілік пен теңдік құндылықтарының маңызы айқын танылады.

Бұл комикс – қазақ қыздарының тағдырына алаңдаған қаламгерге көрсетілген құрмет әрі оқырманды ойға жетелейтін тағылымды мұра. Ұлт санасын оятқан тұлғалардың еңбегі әрдайым ұмытылмай, кейінгі ұрпаққа жол көрсете берсін!

Ізгі тілекпен:
АЛТЫНСАРИН БАЛАЛАР КІТАПХАНАСЫ

